

Uit: Jubileumuitgave ter gelegenheid van het tienjarig bestaan der
Peulvruchtenstudiecombinatie Wageningen: PSG 1949 pp. 23-37

De ontwikkeling van het Nederlandse rassensortiment van erwten en landbouwstambonen

door Dr Ir F. E. NIJDAM

Instituut voor Rassenonderzoek van Landbouwgewassen, Wageningen

Over de rassen, die in vroeger tijd werden geteeld, is niet veel opgetekend. Wij mogen wel aannemen, dat de erwt tot de oude gewassen van de landbouw te rekenen is en de peulvruchten eertijds een belangrijke plaats

in het dagelijks menu hebben ingenomen. De sculptuur aan de Sint Jan's Kerk te 'sHertogenbosch, bekend als het erwten-

mannelijke, getuigt ervan, dat een keteltje erwten
een nederige kost werd geacht.

De Ronde groene erwten

Aan het einde van de vorige eeuw werd het erwtenassortiment beheerst door slechts een tweetal vormen, namelijk door de kleine Zeeuwse blauwe, ook wel gewone groene of Zeeuwse kortstro genoemd, en de kroonerwt, die zich van eerstgenoemde onderscheidde door langer stro en groter zaad. Volgens H. C. v. Hall (2) waren de kroonerwten aldus geheten „omdat de bloemen en dus ook de vruchten als een kroon of scherm boven aan de steng bijeen staan”. Deze beschrijving vindt men bij latere auteurs terug (5, 6), doch ik meen te mogen betwijfelen of het ras, dat hier te lande en voornamelijk in Zeeland als kroonerwt in het groot werd geteeld, wel deze van de normale bouw afwijkende vorm zal hebben vertoond. Kroonerwten zijn door de kwekers R. J. Mansholt en Ir C. Koopman gebruikt geworden als uitgangsmateriaal voor het kweken van nieuwe rassen. Noch Mansholt's kroonerwt, noch Koopman's Dekakroonerwt, welke laatste van 1931-1934 op de rassenlijst heeft gestaan, hebben grote verbreiding gevonden. Het lange stro en de late rijping moeten worden beschouwd als nadelen, waartegen het mooie grote zaad niet kon opwegen. Hetlandraskroonerwt vindt men thans niet meer en ook in de tegenwoordig gekweekte rassen valt het bloed van de kroonerwt niet meer na te speuren.

Anders is de geschiedenis van de gewone groene. Het eerste hier te lande verbouwde kwekersras was de Mansholt's kortstro groene erwt, door J. H. Mansholt als een selectie uit het Zeeuwse landras gewonnen. Met het selecteren werd reeds in 1886 een aanvang gemaakt en het nieuwe ras genoot weldra, nadat het in 1894 in de handel was gebracht, een goede reputatie. Deze was vooral te danken aan het niet optreden van springers, ook uitlopers of vliegers genoemd, vormen met langer stro, die men in het landras steeds tamelijk veelvuldig zag optreden. Uit een enkel bericht over een proefveld in Friesland (8), waarop Mansholt's kortstro werd vergeleken met het landras uit Zuid-Holland, valt af te leiden, dat beide rassen in voorkomen voor het overige weinig verschil vertoonden. „Tussen deze twee erwten was zeer weinig verschil in het gewas waar te nemen. Het leek een en dezelfde soort te zijn". Het oude landras en ook Mansholt's kortstro waren wat langer van stro, dan onze tegenwoordige rassen. De productiviteit bleef ook waarschijnlijk wel een procent of tien beneden die van de beste der latere kweekproducten. Mansholt's kortstro heeft zich niettemin tot 1933 op de rassenlijst kunnen handhaven. Uit kruisingen van dit ras met de vroegrijpe tuinbouwerwt Heinemann's Vorbote verkreeg R. J. Mansholt de rassen Mansholts' gekruiste extra korte groene erwt en Mansholt's Plukerwt, van welke vooral het eerstgenoemde ras, dat in 1918 in het verkeer werd gebracht, een zeer grote verbreiding heeft gevonden. Ten opzichte van de oudere kortstro moet deze creatie als een verbetering in meer dan een opzicht worden beschouwd. Een vroegere rijping verkleinde het gevaar voor beschadiging door knopmade, de opbrengst was groter en het stro korter. Met betrekking tot de strolengte zegt R. J. Mansholt nog in 1907 bij een beschrijving van zijn oude ras: „Het stro is hier middelmatig kort; al te kort stro is m.i. geen voordeel" (3). De omstandigheden en de opvattingen wijzigden zich echter en later werd algemeen aan wat korter stro de voorkeur gegeven. Uit het feit, dat de Gekruiste extra korte groene erwt zich tot heden op de rassenlijst heeft kunnen handhaven en nog altijd onder de aanbevelenswaardige rassen vermeld staat, is te concluderen, dat het een ras van uitnemende eigenschappen mag worden geacht. Misschien zou men het zelfs wagen te veronderstellen, dat er sedert zijn ontstaan geen grote overwinningen meer zijn bevochten, doch daarmee zou men de waardevolle nieuwere rassen, die op bepaalde punten boven de Gekruiste extra korte uitmunten geen recht doen wedervaren. In 1926 werd door P. J. Hijlkema het ras Unica in het verkeer gebracht, verkregen uit een kruising tussen Mansholt's gekruiste extra korte groene en Wonder van Amsterdam, welk laatste ras wordt geacht nagenoeg hetzelfde te zijn als Heinemann's Vorbote, die we reeds als een der ouders van de beide rassen van Mansholt, Gekruiste extra korte en Pluk, leerden kennen. Het mag daarom geen grote verwondering wekken, dat er tussen Unica en Pluk, welk ras in 1929 aan de markt kwam, een zo treffende overeenkomst bestaat. Unica is vooral op vruchtbare grond productiever dan Gekruiste extra korte; de rijping valt iets vroeger, de bloei verloopt in een iets korter tijdsbestek en het stro is nog minder lang en wat steviger. Naar het lijkt is in dit ras met betrekking tot de korthed van het stro wel de grens bereikt tot waar men met de velderwten kan gaan. Op stugge kleigronden geeft Unica zelfs wel eens te weinig gewas en verdient wat meer stro de voorkeur. Geen van de thans besproken rassen munt nog uit in kwaliteit van het zaad. Gekruiste extra korte geeft wat hoekige, Unica wat kleine zaden. Misschien komt Mansholt's Pluk hier iets beter voor de dag, met name ten opzichte van de kleur van het zaad, die soms wat donkerder is en minder tot verbleken geneigd dan bij Unica. Aan pogingen om rassen te verkrijgen, met zaad, dat aan de hoogste eisen van uiterlijke kwaliteit zou voldoen, heeft het niet ontbroken. Mansholt kweekte het ras Corona, dat van 1931 tot 1939 een plaats op de rassenlijst heeft gevonden, doch dathet nooit heeft kunnen brengen tot de kwalificatie „aanbevelenswaardig". Het was iets lang en slap van stro, wat laat in bloei en niet bijzonder

productief. Het zaad echter was stukkelig, rond en mooi van kleur. Dit ras, dat verkregen werd uit een kruising van Mansholt's gekruiste extra korte en een lang stro groene erwt, is veel gebruikt geworden als kruisingsouder om het fraaie voorkomen van het zaad. Zo vinden we Corona als ouderras in het door Ir C. Koopman *) gewonnen ras Stijfstro C.B. (= Zelka x Corona) en als grootouderras in de kweekproducten Rondo c.s. (= Unica x [Corona x {Victoria x Schokker}]) (en Parel c.s. (= Gekruiste extra korte x [Corona x {Victoria x Schokker}]) van dezelfde kweker.

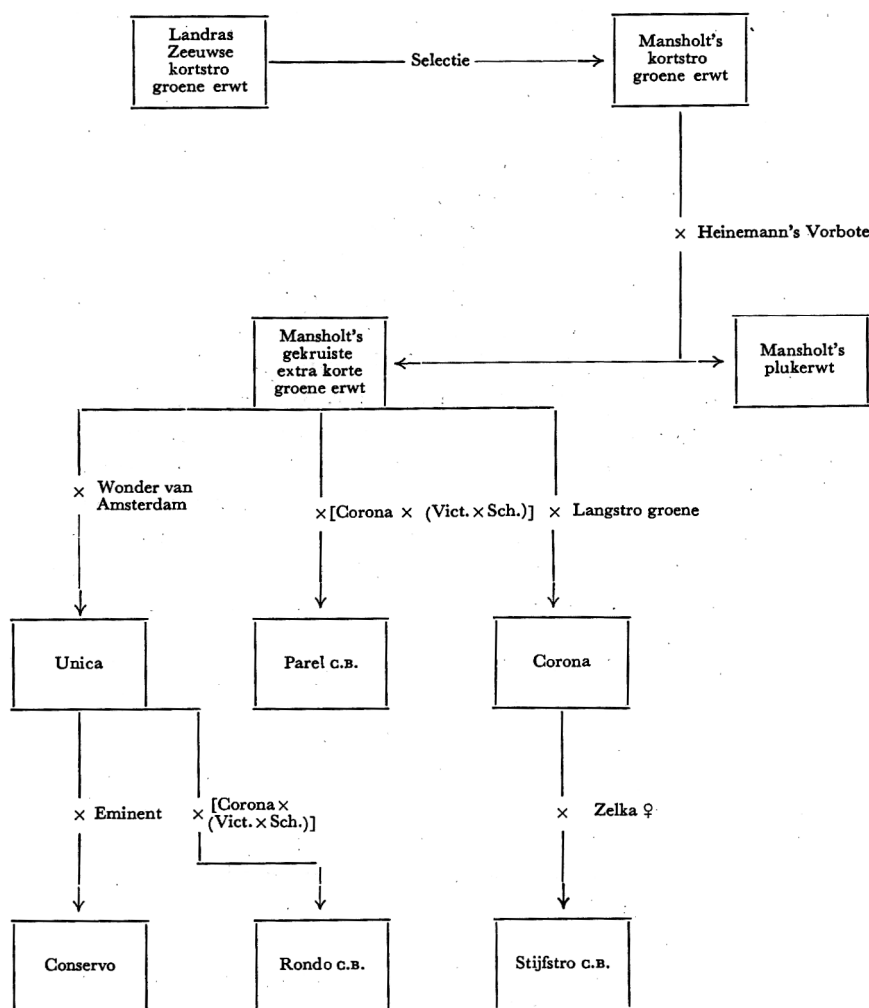
*) Ir C. Koopman was tot 1938 kweker te Zierikzee. In dat jaar werd hij benoemd tot Directeur van het Kweekbedrijf van de Cooperatieve Aan- en Verkoopvereniging Centraal Bureau uit het Nederlandsch Landbouwcomité G.A.

De kruising, waaruit Stijfstro ontstond, werd in 1932 verricht; die welke Rondo en Parel opleverde, in 1934. Rondo kwam in 1943, Stijfstro en Parel in 1944 in de handel. Van al deze erwten is het zaad naar zijn uitwendige kwaliteit te roemen, vooral wat de vorm en de grootte aangaat; de kleur zou iets donkerder mogen zijn. Deze jonge rassen hebben in korte tijd een plaats op de rassenlijst en in de praktijk vermeerderd wegens de goede weerstand tegen een voetziekte, die waarschijnlijk in hoofdzaak door *Fusarium solani* wordt veroorzaakt en die in sommige jaren de vatbare rassen in bepaalde delen van het land met misoogst bedreigt. Waar de schokkers zich sterk tegen deze schimmelaantasting hebben betoond, ligt het enigszins voor de hand te veronderstellen, dat het schokkerbloed, dat elk dezer rassen in zich draagt, de resistentie heeft medegebracht. In tegenstelling tot de door Koopman gekweekte rassen zijn die van Mansholt en van Hijlkema vatbaar voor deze voetziekte. Zo vatbaar, dat wellicht hun teek in bepaalde geëxponeerde gebieden er sterk de weerslag van zal ondervinden. Rondo, Stijfstro en Parel hebben, wat de uiterlijke kwaliteit van het zaad en de resistentie tegen een gevaarlijke ziekte betreft, verbetering van het rassensortiment opgeleverd. In productiviteit blijven zij, bij gezonde groei, ten achter bij de beste der oudere rassen. Parel is bovendien wat loofrijk en slap. Stijfstro vertegenwoordigt een voordien onbekend type door een uitzonderlijke stijfheid van het stro.

Het jongste ras uit het sortiment, Conservo, door P. J. Hijlkema geselecteerd uit een kruising van 1931 tussen Unica en Eminent, een tuinbouwras, is potentiëel waarschijnlijk het productiefst van alle rassen.

Overziet men nog eens wat door het talent van enkele kwekers is tot stand gebracht, dan valt op te merken, dat onze rassen van ronde groene erwten zonder uitzondering afstammen van het oude landras de Zeeuwse kortstro. Uit een verwantschapstabel blijkt, dat geen der rassen er nog verder dan tot in de derde generatie van is verwijderd. Van het landras over Mansholt's kortstro, Mansholt's gekruiste extra korte groene en Unica tot Conservo is er gestage toename in productiviteit. De stroverkorting vindt zijn grens in Unica en Pluk, de grootste stijfheid van het stro wordt in Stijfstro bereikt. Het gunstigste bloeiverloop leveren Unica en Pluk, het fraaiste voorkomen van het zaad Parel, Rondo en Stijfstro. De drie laatstgenoemde rassen munten verder uit in weerstandsvermogen tegen een te vrezende ziekte. Dit zijn slechts hoofdzaken; op tal van punten vertonen de rassen nog verschillen, waardoor het ene in dit, het andere in dat opzicht is te prefereren.

Buiten beschouwing is hier de kookkwaliteit gelaten. In dit opzicht is er wel onderscheid, doch ik ben geneigd dit in hoofdzaak als toevallig te beschouwen. De kweker heeft er tot heden niet zo in het bijzonder zijn aandacht aan besteed. Vroeger was het handelsgewoonte, dat de erwten op kookkwaliteit werden verkocht, maar toen dit in onbruik geraakte was er voor de kwekers niet zoveel aanleiding - er bij de teeltkeus speciaal op te letten. Nu de consumptiekwaliteit meer en meer de aandacht vraagt en deze ook bij de waardering voor plaatsing op de rassenlijst gewicht in de schaal legt, is het wel waarschijnlijk, dat deze factor in de toekomst bij de kweker zal gaan meetellen. Met de geschiktheid voor groene pluk is het een soortgelijk geval. Ons sortiment vertoont ten opzichte hiervan geen grote verschillen. Alleen Unica en Pluk munten uit. Waarschijnlijk hangt dit samen met de korrelgrootte en met het snelle verloop van de bloei en de daaruit voortvloeiende gelijktijdige rijping van al het zaad, kwaliteiten, die, naar ik vermoed, door de kweker uit landbouwkundige overwegingen bij de teeltkeus werden gewaardeerd.

De Schokkers

De teelt van schokkererwten dateert vrij stellig niet van lang geleden. In de Verslagen van den Landbouw worden schokkers pas na 1880 regelmatig genoemd. In 1882 vindt men vermeld, dat deze erwt in Groningen en Friesland in 1, in Zuid-Holland in 2 en in Zeeland in 17 gemeenten wordt verbouwd. In dat jaar is de teelt ervan dus nog nagenoeg tot Zeeland beperkt. Dit komt wel overeen met een aantekening in een verhandeling getiteld „Handelservaringen" van de Heer B. C. Algra Sr, in 1924 als schrijven ter hand gesteld aan Prof. C. Broekema. De auteur zegt hierin: „Ik weet mij te herinneren, dat ze (de schokkers) voor 't eerst in Friesland werden ingevoerd". De naam schokker komt men in wat oudere geschriften al wel tegen; zo schrijft van Hall (l.c.) in 1854: „In de Over-Betuwe onderscheidt men als polerwten ene soort van erwten, die zeer laag bij de grond blijven. Waarschijnlijk zijn dit de zgn. Franse erwten, die bij Tholen enz., als het zekerst en het best beschot gevende soort van groene of blauwe erwten beschouwd worden. De grote, met langer stro, worden daar schokkers genoemd". Uit deze opmerking valt niet af te leiden of de genoemde schokkers reeds van het type deukige, niet stukkokende erwt zijn geweest, die wij thans als schokker kennen. Wij weten, dat deze erwten steeds voor export naar Engeland zijn geteeld, en nu mag worden aangenomen, dat de gewoonte aldaar om zaadrijpe erwten voor groente in de winter te eten zeer jong is. In 1898 schrijft namelijk Mr N. N. Sherwood (7) in

een artikel over de geschiedenis van de tuinerwten in Engeland: „In de laatste vijftien jaar is er een geheel nieuw bedrijf ontstaan, namelijk de teelt van en de handel in blauwe kookerwten. Deze worden verkocht in de grote industrie- en mijnsteden ten bedrage van vele honderden quarters. Zij worden des winters als groente gebruikt en zijn, wel gekookt, een goede vervanger voor doperwten. Zij worden ook 's morgens in de vroegte aan stalletjes heet en met boter en zout aan werklieden verkocht". Ik ben geneigd te veronderstellen, dat in ons land de teelt van de door Engeland voor dit doel gevraagde erwten is gegroeid uit Engels materiaal, namelijk uit vormen van aldaar bestaande grootzadige, als marrowfats bekende vlezige tuinbouwerwten. De naam van het Engelse ras Harrison's Glory is in ieder geval van meet af aan ten nauwste met de geschiedenis der schokkers in ons land verweven geweest. Het is ook dit ras, dat het fundament vormt van de schokkerveredeling in Nederland. In 1905 werd door R. J. Mansholt onder de naam Mansholt's kortstro schokkererwt een selectie uit Harrison's Glory in de handel gebracht. Het hoofddoel van de kweekarbeid was geweest een ras, te verkrijgen, dat vrij zou zijn van springers en van planten, die ronde in plaats van kantige zaden voortbrachten. Deze Mansholt's kortstro schokker leverde het materiaal, waaruit Ir C. Koopman de Glory schokker selecteerde, een ras, dat, veel gelijkend op Mansholt's kortstro schokker, deze weldra op zijde streefde. Het werd in 1925 in de handel gebracht en in 1936 afgevoerd van de rassenlijst. Door Koopman was namelijk uit een kruising tussen Mansholt's kortstro schokker en gele krombek, een tuinbouwerwt, een ras verkregen, Zelka genoemd, dat niet alleen de plaats ging innemen van diens ras Glory, doch dat op den duur ook Mansholt's kortstro schokker zou verdringen. Laatstgenoemd ras handhaafde zich nog tot 1943 op de rassenlijst, die sedertdien Zelka als enige schokker vermeldt. Zelka is productief, bijna als de ronde groene erwten, stevig van stro, goed bestand tegen voetziekte en tegen kwade harten en voor een schokker tamelijk sterk tegen vlekkenziekte. Het zaad is echter iets klein van stuk en geneigd tot verbleken. De kweker heeft meer dan één poging gedaan om zijn creatie te overtreffen. Zijn ras Jumboka een kruising van Koopman's Glory en Mansholt's vale capucijner, was zeer grootzadig, doch niet onberispelijk van vorm.

Ook andere eigenschappen - op gewas iets grof en de opbrengst soms matig - telden in het nadeel en maakten, dat dit ras geen grote verbreiding heeft gevonden. Van Dr R. J. Mansholt is thans weer een schokker, een kruising tussen Unica en Mansholt's kortstro schokker, in onderzoek.

Niet onvermeld mag blijven, dat van j. P. Wiersma te Leeuwarden enkele schokkerselecties in de handel zijn geweest tussen de jaren 1919 en 1930. Het waren de rassen schokker Wiersma en de daaruit geselecteerde Elisma schokker, die echter geen rol van betekenis hebben gespeeld.

De Capucijners en de Rozijnerwten

Volgens gegevens, die uit de Verslagen van den Landbouw zijn te putten heeft de teelt van deze erwten steeds in Noord-Holland en in Groningen de meeste belangstelling ondervonden. Genoemde verslagen en enkele andere publicaties stellen ons in staat heel summier een beeld te vormen over het rassensortiment in vroeger dagen. Voor 1870 worden geen variëteiten vermeld, doch in laterjaren is sprake van grauwe erwten, capucijners, Wijker vale en Koningsbergers. Van Hall (l.c.) onderscheidt capucijners, in hoge of grote en lage of kleine verdeeld, en grauwe erwten, volgens hem in Duitsland bepaaldelijk Hollandse erwten genoemd. Ook kent hij kleine grauwe erwten of schapengrauw, een oude landzaat uit het

Utrechtse, die onder de naam boerengrauw enkele jaren op de rassenlijst heeft gestaan. Bij de capucijners wordt nog melding gemaakt van witte en kroeze capucijners, die minder algemeen zouden zijn. Reinders (l.c.) is zeer kort in zijn Handboek bij de beschrijving van deze erwtenrassen. Er wordt gesproken van capucijners, gewone grauwe en kleine grauwe rozijnerwten en men vindt de opmerking, dat de gewone grauwe en de kleine grauwe erwten weinig meer worden verbouwd en meest vervangen door capucijners, rozijn- en blauwpeul- of slakerwten. Bij de afbeeldingen in zijn werk zijn Groninger rozijnerwten, blauwpeulen en witte capucijners te vinden. Ten Rodengate Marissen (l.c.) noemt de blauwpeulen, die hij met de Wijker vale identiek acht, de Koningsberger vale, de grauwe erwten, o.a. de korte grauwe erwten van Noord-Holland, en de grote vale erwten of capucijners, van welke de Hollandse witte of witneuzen in het bijzonder worden vermeld. Met deze namen uit het verleden zijn geen duidelijke beschrijvingen der variëteiten tot ons gekomen en een goede voorstelling omtrent dat oude sortiment laat zich moeilijk meer vormen. Het boerengrauw, een langstro voererwt met zeer fijn en rondachtig zaad, is practisch uit de cultuur verdwenen. De blauwpeulen en de Wijker vale tellen nog mede onder de thans bekende landrassen. Zoals wij deze rassen heden ten dage kennen zijn zij, hoewel er wel overeenkomst bestaat, niet aan elkaar gelijk. Beide zijn het langstro erwten met vrij kleine vale zaden. Bij de blauwpeulen komen rondachtige en ook gespikkelde en gemarmerde zaden voor. De peulen van dit ras moeten blijkens de naam eens blauw zijn geweest, doch deze eigenschap is verloren gegaan. De kweker J. H. Mansholt koos in 1886 deze blauwpeulerwt tot een zijner eerste objecten voor de veredeling, in het bijzonder met het doel een variëteit te winnen met zuiver blauwe peulen. De Mansholt's blauwpeulerwt, in 1894 in het verkeer gebracht, is nooit geheel constant voor de peulkleur geweest. Het ras bleef tot 1907 in de handel en is later, van 1914 af, nog weer enkele jaren verbouwd geworden. De Wijker vale, ook witkiemen genoemd wegens de lichte kleur van de navel, vanouds in Noord-Holland in cultuur, wordt weinig meer geteeld, doch zal zich, nu er groeiende belangstelling is voor peulvruchten van goede kwaliteit, vooreerst nog wel handhaven. Het ras Koningsbergers of Koningsberger vale, eens in Noord-Holland verbouwd, en op Wijker vale gelijkend, doch iets forser van gewas en zaad, leeft nog slechts in de herinnering van de oudere telers. Waar gesproken wordt van capucijners of grote vale stellen we ons liefst de platte of grote vale voor, de grootzadige capucijner, die als een van de beste kwaliteitserwten nog zeer wordt gewaardeerd in Noord-Holland, doch die nog minder dan de Wijker vale wordt verbouwd.

Een Groninger rozijnerwt, een korte, grauwe Noord-Hollandse, een Hollandse witte kunnen we niet meer thuis brengen en onder de oude opsommingen van rassen herkennen we niet de toch vanouds bekende langstro Noordhollandse rozijnerwt. Deze Noordhollandse rozijnerwten genieten een uitnemende reputatie. De handel rekent het prachtig blanke, rossigbruin gemarmerde zaad, dat bekend is om fijne smaak en goede structuur, tot het beste dat er ter markt kan worden gebracht. In vroeger dagen werd deze erwt als langstro-erwt met tweekleurig paarse bloemen verbouwd. Er bestond naast deze donkerbloeiende ook materiaal met een lichtere, vale bloemkleur, doch dit was geen zuivere variëteit. Bleke naast donkere bloemen kwamen voor en men meende wel door het grofste zaad uit te zeven en dit voor de zaai te bezigen, het percentage bleekbloei te kunnen opvoeren. Door Gebr. D. en R. Kool te Andijk werd uit zulk onzuiver materiaal door stamselectie een zuiver bleekbloeiende vorm verkregen, die als Kool's vroege bleekbloei in de handel werd gebracht en die de plaats van het oude landras ging innemen. Deze bleekbloei heeft op zijn beurt het veld moeten ruimen voor een vorm met nagenoeg witte bloemen, de tegenwoordige Noordhollandse witbloei.

Deze variant is waarschijnlijk uit Kool's vroege bleekbloei te voorschijn gekomen, maar met volle zekerheid is de geschiedenis er van niet te reconstrueren. Door selectiearbeid van Gebr. Kool, verricht in uit de handel betrokken witbloeiervten, is de Noordhollandse witbloei gebracht tot het zuivere type, dat wij thans kennen, bloeiend met iets crème-witte bloemen, die vaak aan de vlag met een rose tint zijn omzoomd. Kort nadat deze vorm te voorschijn was gekomen splitste uit Kool's vroege bleekbloei bij de kwekers een zuiver wit type af, dat onder de naam Kola door hen werd vermeerderd en in 1934 in de handel gebracht.

Vele jaren lang was het alleen de kweker R. J. Mansholt, die de door zijn vader f. H. Mansholt ingeslagen weg volgend, zich met het kweken van capucijners en rozijnerwten bezighield. Na Mansholt's blauwpeulerwt kwam in 1907 Mansholt's vroege Hollandse capucijner, gewonnen door selectie uit een zeer vroege erwt met bruin zaad, die als vroege Hollandse capucijner in een rassencollectie te Wageningen voorkwam. Dit nieuwe ras muntte boven de blauwpeulerwt uit, doordat het zaad groter en het gewas vroeger was. Om een goede landbouwerwt te verkrijgen met korter stro werd in 1906 de vroege Hollandse capucijner gekruist met een „grauwe stampcapucijner“, een gespikkelde en zeer korte, laatrijpende erwt van Turkenburg. Een uit deze kruising gewonnen vroege rozijnerwt, die voor een velderwt echter nog te lang was, werd in 1914 gekruist met Mansholt's kortstro schokker. Er ontstond een veelvormige populatie, waaruit twee rassen, Mansholt's (vroege) Fletumer rozijnerwt en Mansholt's kortstro vale capucijner werden geselecteerd. Beide rassen waren vroeg en kort van stro, wellicht iets te kort om een goede grondbedekking te kunnen geven; ook waren zij in vergelijking met de groene erwten niet bijzonder productief. De kweker gebruikte beide rassen in kruisingen met een langstro Noordhollandse rozijnerwt met paarse bloem, het oude landras dus. Uit de kruising tussen Mansholt's kortstro vale met deze, in 1925 uitgevoerd, werd Mansholt's Hala capucijner verkregen, uit de kruising tussen Mansholt's Fletumer rozijnerwt en de Noordhollandse rozijn in 1923, Mansholt's Gruno rozijnerwt. Van deze rassen vond Hala capucijner de grootste verbreiding en onder de thans verbouwde rassen van capucijners en rozijnerwten neemt het ras verreweg de belangrijkste plaats in. Hala is een forsgroeiende, behoorlijk stevige en productieve velderwt met groot zaad, waarvan echter de consumptiekwaliteit niet zeer kan worden geprezen. Gruno is wat minder productief en vormt een wat minder welig gewas. De kleur van het zaad mist het zonnige van de Noordhollandse rozijnerwten en ook in kwaliteit staat Gruno hierbij ten achter. Ook de kweker Ir C. Koopman gebruikte de Noordhollandse rozijnerwt als kruisingsouder; uit een kruising van 1935 tussen dit ras en Zelka werd een rozijnerwt verkregen, die onder de naam Vinco C.B. in het verkeer is gebracht. Vinco komt in veel opzichten met Gruno overeen. Het ras van Koopman is even vroeger en waarschijnlijk iets productiever. Het zaad dat een beetje kleiner, doch helderder van kleur is, wordt naar de consumptiekwaliteit lager dan dat van Gruno gewaardeerd. De rassen Hala en Gruno zijn gevoelig voor de voetziekte, die door *Fusarium solani* wordt veroorzaakt. Vinco is daar beter tegen bestand. Het schokkerbloed van dit ras zou ook hier de resistentie kunnen hebben ingebracht. Door kwekersarbeid, voornamelijk door het werk van Dr R. J. Mansholt beschikken we in ons rassensortiment over productieve vormen, die in veel opzichten aangepast zijn aan de eisen, welke de moderne landbouw aan erwten, geschikt voor de akkerbouw stelt. In consumptiekwaliteit zijn echter enkele landrassen en landrasselecties boven de kweekproducten te verkiezen. Het laat zich wel aanzien, dat de belangstelling van de kwekers zich meer op het kwaliteitsprobleem zal gaan richten.

De landbouwstambonen

Er heeft zich bij de landbouwstambonen niet een ontwikkeling in het sortiment voorgedaan, die ons, zoals bij de erwten, van vele landrassen uit de vorige eeuw nog slechts de naam heeft gelaten. Wij mogen wel aannemen, dat voor de verbouw op de akker de bruine, de gele en de witte bonen vanouds in aanmerking zijn gekomen.

Voor de teelt van witte bonen is Walcheren reeds in de 18^e eeuw een belangrijk centrum geweest (1) en vrij stellig was de toen verbouwde variëteit weinig anders, dan de Walcherse witte boon, die wij heden kennen. Er is nog altijd belangstelling voor deze boon, die om zijn glans, zijn zuiver witte kleur en uitnemende kwaliteit vermaard is. Voor enkele jaren moest men zoeken naar een adres waar nog het echte landras was te krijgen. Selecties daaruit, zoals de rassen Blanca, Vera en Walcheria, hebben er de plaats van ingenomen. Beide eerstgenoemde stammen, thans niet meer in het verkeer, waren gekweekt door J. Mesu. Het ras Walcheria wordt nog door de kweker A. L. Louws, die op vroegheid en weerstandsvermogen tegen ziekten heeft geselecteerd, in stand gehouden. Behalve deze witte boon, waarvan de teelt tamelijk wel tot Walcheren beperkt is, worden er andere witzadige rassen in ons land verbouwd, van welke in de eerste plaats de krombekken zijn te noemen, die uit het tuinbouwgebied van Noord-Holland nog wel ter markt komen, en als fijne kookboon zeer worden gewaardeerd. Wat er verder aan witte bonen is te vinden zijn rasjes, die vrijwel uitsluitend voor eigen gebruik worden geteeld en vaak streeksgewijs een zekere bekendheid genieten, zoals de witte eibonen uit het Gelderse rivierkleigebied, en een plaatselijk onder de naam éénboon bekende boon met het voorkomen van een grove, gevulde krombek uit Oostelijk-Noord-Brabant en Noord-Limburg (2). Deze rasjes ondervinden in de laatste tijd enige belangstelling van kwekerszijde, doch er zijn nog geen verbeterde, zelfstandige selecties uit in het verkeer kunnen worden gebracht. De behoefte aan goede gekweekte rassen van witte bonen wordt wel algemeen gevoeld. Een aantal kwekers heeft zich dan ook tot opgave gesteld te trachten in dezen iets tot stand te brengen. Door Ir C. Koopman is het ras Excelsior C.B. gewonnen uit een kruising van 1930 tussen Walcherse witte en Aka. Het zaad is grauwwit van tint, terwijl ook in andere opzichten dit kweekproduct nog niet onverdeeld valt te roemen. De Zeeuwse bruine boon, de Noordhollandse bruine en de rasje deugden worden ontdekt, waardoor het meer waardering gaat ondervinden en de aandacht er op wordt gevestigd, zoals dat voor enkele jaren met de havannakleurige boon, die wit is in de kook, het geval is geweest. De stambonen worden door een aantal ernstige kwalen bedreigd en al onze rassen zijn hiervoor meer of minder vatbaar. Men heeft voor veredélingsdoeleinden het oog laten vallen op bepaalde buitenlandse rassen, zoals het Amerikaanse ras Red Mexican, dat drager is van belangrijke resistentiefactoren. Kruising met zulke rassen, die naar den bloede sterk van de hier verbouwde verschillen, is reeds door enkele kwekers ten uitvoer gebracht. Ik meen, dat wij er op zullen moeten rekenen in een nabije toekomst te maken te krijgen met een sortiment, dat door dit vreemde bloed is verjongd.

LITERATUUR

1. Bouman, Dr P. J., Geschiedenis van den Zeeuwschen Landbouw en van de Zeeuwsche Landbouw-mij. 1946.
2. Van Hall, H. C., Neerlands Plantenschat of Landhuishoudkundige flora. 1854.

3. Mansholt, R. J., Beschrijving van de zaaizadenteelt op de boerderij Fletum. 1907.
4. Nijdam, Dr F. E., Rassen en vormen van landbouwstambonen, die ten behoeve van het eigen gebruik in Nederland worden verbouwd. Technische berichten der Peulvruchten Studie Combinatie, No 42, 1947.
5. Reinders, G., Handboek voor den Nederlandschen Landbouw en Veeteelt, 2e deel, 4e dr., 1901.
6. Ten Rodengate Marissen, J. Z., Bijzondere Plantenteelt, bouwland II, 1e druk, 1908.
7. Sherwood, N. N., Garden peas. J. of the Royal Hortic. Soc. vol. XXII, 1898.
8. Verslag van de proefvelden in Friesland 1909.